‎دیموکراسی وەک خەونی دونیاکەمان ... چالاک ئاغجەلەری

‎بۆ خۆی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست لە ڕووی جیو سیاسیەوە زادەی ڕوخانی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی بوو لە کێشانی هێڵە سیاسیەکانی نێوانیاندا ب□ولاو□ س□رک□وت□کان وو□ات□ ب□رژ□و□ندی ب□ گ□□ان□و□ ه□کار ت□نها ، ل□ دروستکردنی دەوڵەتی نەتەوە لە ناوچەکە ،خواستەکانی تر کەمتر بە هەند وەرگیرا لە پەیوەند بەو ماڵە سیاسیە نوێیانە .

‎ئەگەر یونانی کۆن و سپارتا بە هەنگاوە
سەرەتاییەکانی سیستەمی دیموکراسی ڕۆژئاوا هەژماربکرێت ، کەواتا□ ئ□و دیوی شارستانیەتی میزۆبۆتامیاش بۆ ڕۆژهەڵات دەکرێت بەسەرتایەکی کۆتایی داری کۆمەلگەی شرق بە نزیکایەتی لە دیموکراسی ببینرێ(پیتەر ڕۆدۆڵفی دانیمارکی) پشت ڕاستی ئەو ڕەوتەی کردۆتەوە لە پەیوەند بەم پرسە.

کاتێک ئەماشای دوو ڕەهەندی ڕوحی ،شارستانیەتی . فەلسەفی جیاوازی کرستیانیتی ڕۆژئاوا و ئیسلامی ڕۆژهەڵات دەکەین ، لە ڕووی سوسیوڵۆژیەوە هەڵمژین و تێکەڵ بوون و کار کردن بە یەک تێرمی سیاسی بۆ بەشەریەت هێند سانا بە جوڵە ناکەوەێت لە کاتێکدا پێکدادانی ئەم دوو جێکەوتە شارستانیە هەموو کات بە شێوەی جیاواز دژ بەیەک ڕەوتە مەعرفیەکانیان جوڵاندوە ، دیموکراسیش وەک میتۆدێک یان مۆدیڵێک کە ڕۆژئاوا بە جوڵەی خستوە لە کۆمەڵگەیەکی کراوە و سێکۆلار کاری پێدەکەن ، ئەستەمتر ئەم کاروانە بەڕێدەکەوێت لە جیهانێک تا ئەم ساتەش ناوەندێتی ڕاهای ئایدی□□□ژی و قەیرانی کرانەوەی کۆمەڵگاکەی بە شکڵە سێکۆلارستیەکەی نەبۆتە خواستی گشتی.

ئەگەر بێت و هەمان خواست بۆ سیستەمی سیاسی (دیموکراسی) بکەنە نێو گێژەنگی مێنتاڵتی ناسیونالستی شەرقی جیا لە دەقی ئەو سیستەمە لەسەر پەیڕەوی پارتە سیاسیەکانیان دەنوسرێتەوە بەمەبەستی بۆندارکردنی ڕوئیای سیاسی لە پەیوەند بە گەوجاندنی کۆمەڵگە و تەحرش کردن بە ناو ناوبانگ دەقەکانی سیستەمەکە هیچ شوێنێکی تری نیە بۆ پێناسەکردن، وەک دیارە دروست بوونی زۆرێک لە قەوارە سیاسیەکانی ڕۆژهەڵات لەسەر خواستی بەرژەوەندیەکانی ووڵاتانی سەرکەوتو لە جەنگی جیهانی یەکەم دامەزراون ، ئەوەی ئامادەی بڕیاری ئەو چارەنوسە سیاسیانە نەبوو کۆمەڵگەبوو، هەر بۆیە زادەی

دروستکردنی دەوڵەت بە بەرژەوەندی هێزێکی دەست ڕۆیشتوو هەر دەسەڵاتێکی تۆتالیتاری دەستگیر دەبێت، هەناسەیەک کە لە بنەچەدا خەنکێنرا دەسەڵات و هێزی گەل بوو ، دیموکراتیەتیش پێویستی بەم هێزەیە کە هەر لەسەرەتاوە ئامادەی نەبووە، وەک لە پێشتر سەرنجم پێدا.

بەدوای ئەو ڕووداوەدا(جەنگی جیهانی یەکەم و دەرهاویشتەکانی) هەڵپەکردن بە دەسەڵات لە ژێری ناوی ناسیونالیستی نەژادی و ئاینی و تەنانەت چەپگەریش بەشێک بوون لەو شەپۆلە سیاسیانەی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست پێدا گوزەرری کرد ، ئەتوانین بڵێین زۆربەی شۆڕشەکانی ناوچەکە لە گۆڕینی دەموچاوەکان ومۆدیلێکی نوێ لەسەرکوتکردن و خۆسەپاندن زیاتر هیچ داهاتێکی سیاسی ، فەرهەنگی ، ئابوری نەبوونە هۆکاری ژیانەوەی کۆمەڵگەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، هەموو ئەم ڕووداوە مێژوویانە تارماییەکانی تەختر کردوە و خەڵکی ئاوەزانی دونیای یەئس و بێ ئومێدی کرد ، تەنها و تەنها ئانارکیەکان بوونە براوەی ڕۆژگارەکە، شتێک کە ناوی پێشکەوتنی بەشەریەتی شەرقە لە چواچێوەی ژیان لەگەڵ مێژوو و کەلتور ، ڕقی نەژادی و ئاینی بەرامبەر هاونیشتمانەکەی زیاتر تێپەڕی نەکرد ، دروست بوونی دەوڵەتی جوو(ئیسرائیل)ش وەک نموونەیەکی زیندوو بە دەسەڵاتی ناسیونالیستی نەژادی و دینی ناوچەکە(عەرەبی بە تایبەتر) مکۆمکردنی پێگەی سیاسی و ناوەندێتی دەسەڵاتی ڕەها قوڵترکردوە ، ئەوەی بە کۆتا هات ئازادی تاک و بڕیاری خەڵک بوو.

فەراغی یاسا و ئیغتیسابی دەسەڵات لەلایەن ڕێقەمەکانەوە بە هۆکاری پاراستنی ئاسایش لە تەواوی جومگەکانی دەوڵەتداری هۆکارێکی دورستکراوی تربوو بە سەرکوتی جەماوەر و شەقامەکەی ، مرۆق کاتێک قسە لەسەر دەسەڵاتی گەل دەکات قسە کردنە لەمەڕ یاسا و ئیدارەدانی دەوڵەتداری بە شێوەیەکی کراوە و بینراو، لە هەمان کاتدا زەمینەیەک بۆ سیکۆلاریەت فەراهەم بێت کە خەڵک بەشێوەیەکی تەندروست تێکەڵ بە جیهانی سیکۆلاریستی ببێت، لێرەدا ئەرکی دەسەڵاتە بە دەرجەی یەکەم ئەم فەزایە بجوڵێنێت، هەر بۆیە ئەگەر تەماشای دونیای ڕۆژئاوا بکەین دەستپێکی ئەم ڕەوتە لە ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتییان دەگەڕێتەوە بۆ شازدە سەدە پێش ئەمڕۆ.
هۆکارێکی تر خودی ڕۆژئاوایە بەرامبەر ئاڵوگۆڕە و پێشهاتەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوین ، بە درێژایی ئەو ڕابردووە بەهۆی پاراستنی بەرژەوەندیەکانیان کەمتر لەگەڵ گۆڕینی دەسەڵاتێکی ڕادیکاڵیدا بوون لە ناوچەکە ، هەمیشە هەوڵیان بە ڕێفۆرم داوە لەکاتێکدا

یەقین بوونە لەو دەسەڵاتە خۆسەپێنەرە ، بەخۆی ئەم ئیزدیواجیەتەی ووڵاتانی زلهێز باری سەرشانی خەڵکی ڕۆژهەڵاتی ناوینی قورستر کردوە ، لە ئەگەری هەر هاوپشتی و داواکاریەک شەڕەشی ئیسلامی ئێران دەکەنە نموونەیەک بۆ خۆ دزینەوە لە خواستەکانی خەڵکی ناوچەکە.

تەواوی جەنگ و ململانێە سیاسیەکان هەر لە جەنگی یەک و دووی جیهانی و جەنگی ساردی هەردوو بلۆکی شەرقی و غەربی تا پەلامارەکەی ١١ی سێپتەمبەر ، ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ کاری لەسەر پێکخستن و دواکەوتنی کرانەوەی دونیای کۆمەڵگەی ڕۆژهەڵاتی ناوین کردوە، هەر لەلادانی ڕژێمی بەعسی عێراق و شێوازی ئیعدامی خودی سەدام و بەهاری عەرەبی و ئاکامەکانی ئاماژەیەکی بەردەستن لە نەگۆڕی هزری دۆگمای ئەو ناوچەیە.

ئەنجام بە کرانەوەی گرێ کوێرە و توانەوەی بەستەڵەکی دۆگما ، پەیوستی کرانەوەی ئایدۆلۆژی و بەجێهێشتنی ڕوئیای قەومگەرایی بەلانی کەمەوە بە پاتریوتیزم (نیشتمانیبوون) ی کراوە وەک هەوڵێک بۆ ئاشتەوایەکی هاوڵاتی،هەروەها دوور خستنەوەی ئاین لە دەستور، دەبێت دین لەگەڵ پێشکەوتنی کۆمەڵگە ڕێکبخرێت دەستوەردانی سیاسی بەشێک نەبێت لە ئەجندای وەکو پەیوستیەکی ڕوحی تاک لە کۆمەڵگە مامەڵەی پێبکرێت، دواجار بەدوای ئەم هەنگاوانە دەکرێت قسەیەک لەسەر خەونی دیموکراسی ناوچەکە بکرێت و سەرڕێبکەوێت.